

Andreas Wacke (Køln)*
Mine oplevelser siden 1959 i København
og Ditlev Tamms udstråling til Tyskland

Ærede højtidsforsamling,
kære kollegaer og venner,
i særdeleshed: Kære Ditlev!

I dag er ikke kun Ditlevs 65 års fødselsdag; det er også fastelavnsmandag (Rosenmontag), den største festdag i Køln. Men i stedet for at deltage i karnevalsoptøget, kom jeg hellere end gerne til København. Fordi karnevallet finder sted hvert år, Ditlevs 65 års fødselsdag fejres derimod kun en gang i livet. Altså hjertelig til lykke, kære Ditlev! Det er en stor glæde for mig at forkynde mine lykønskninger, og jeg takker hjertelig Det juridiske Fakultet for, at jeg får lejlighed dertil.

Blandt syv talsmænd i denne eftermiddag er jeg – som tysker – den eneste som ikke taler på engelsk. Man kunne glemme at vi er i Danmark, og der afholdes en hydelstseminar til hædre en berømt professor af Københavns Universitet. Men hvis jeg talte på engelsk, så tabte min hyldning sin charme.

Kære tilhørere: der består forskellige forestillinger om, på hvilken måde en foredragsholder skal begynde sin tale. Det afhænger af hans nationalitet. En englænder begynder normalt med en vittighed, en japaner med en undskyldning; en tysker vil derimod begynde med en inddeling. Men jeg holder i dag ingen videnskabelig disput. Jeg påtænker simpelthen en lille samtale eller utvungen causeri, ikke mere end en slags hyggesnakke over min forbindelse med min ven Ditlev. Derfor må jeg nu dog som en japaner bede om forladelse, fordi min tale vil være meget personlig. Først vil jeg altså fortælle noget om mine oplevelser i Danmark, derefter kommer Ditlevs udstråling til Tyskland.

Men først og fremmest vil jeg svare på et spørgsmål, som ofte bliver stillet til mig, når jeg opholder mig i jeres land. Spørgsmålet lyder: ”Hvorfor taler du så godt dansk?” Mine sprogkundskaber var bestemt ikke den *conditio sine qua non* for at gøre bekendtskab med Ditlev, fordi han er særlig polyglott (han studerer endog russisk; i wikipedia angives ydermere hans kundskab i kinesisk). Man kunne gøre sig forståelig med ham lige så godt på spansk eller på italiensk. Men uden danske sprogkundskaber stod jeg ikke her i dag. Jeg stammer altså ikke fra Sønderjylland. Nej, jeg er født i Breslau (Silesia). Men i begyndelsen af retsstudiet

* Dr. iur., Dr. h. c. mult., LLD h. c., emeritierter ordentlicher Professor für Römisches Recht, Bürgerliches Recht und Zivilprozessrecht, e-mail: Andreas.Wacke@uni-koeln.de

boede jeg med mine forældre og søskende i Hamborg; og det var simpelthen for vores ferieophold i Jylland, at jeg købte en lærebog i det danske sprog. Fordi man skulle jo altid være bekendt med sproget i landet, som man rejser i. Jeg studerede altså de første lektioner i bogen; snart kunne jeg allerede læse avisen og nogle af H. C. Andersens eventyr. Men vores første rejse til Jylland blev en lille skuffelse, fordi jeg næsten ikke forstod et ord! Jeg begyndte nemlig at lære dansk som selvstudie, og den jyske udtalelse syntes mig særlig mærkelig.

I sommeren 1959 kom der et lykkeligt tilfælde: udskrivningen af et en måneds kontaktstipendium for en jus-studerende i Hamborg til Københavns Universitet! Blandt ansøgerne var jeg den eneste med danske grundkundskaber, og så var jeg den lykkelige vinder af dette udvekslingsstipendium. Min far var i det første omgang ikke særlig begejstret; han frygtede nemlig, at en måneds ophold i København kunne forsinke min eksamen. Men alligevel bestod jeg et knap år senere den første juridiske statseksamen regulært efter syv semestre.

I København blev jeg modtaget ”i den syvende himmel”: Jeg mener den syvende sal af studenter-residencen Egmont H. Petersens Kollegium i Nørre Alle 150. Dens 7. sal kaldtes den Syvende Himmel, og mine kommilitoner, de andre beboere, var virkelig meget rare mennesker. Køkkenet var mødestedet ligesom hos en større familie, og i begyndelsen af semestret fejredes der mange fester og parties ledsaget af morsomme sange. Eforen af studenterhjemmet var W. E. von Eyben, professor i ejendomsret, han var et ejegodt menneske, godheden i egen person.

Et første højdepunkt var den festlige immatrikulation af flere hundrede studenter i Universitetets smukke gamle aula, med håndslag af rektoren personlig.¹ Efter festakten var det et vældigt smukt syn overalt i byen at se de unge friske immatrikulerede piger iført i røde frakker og blå kjoler – uforglemmeligt.

Nogle dage senere oplevede jeg i den samme aula et andet højdepunkt: Albert Schweitzer! Jeg sad i salen kun få meter overfor den verdensberømte missionær, læge, organist og filosof fra Lambarene. Hans emne var, at mennesket skal have ærefrygt for alt

¹ Ved slutningen af festakten med taler af akademiske autoriteter og nationalhymnen dannede de nye studenter en uendelig lang kø, og enhver fik et håndtryk af rektoren, som var iført hvide handsker. Det varede timer, indtil køen kom til en ende. Men det var kun halvdelen af alle de ny immatrikulerede; så hele ceremonien måtte gentages om eftermiddagen. I Tyskland hilser rektorer ved sådanne lejligheder kun én student eller én studier fra hvert fakultet symbolisk som repræsentant, stedfortrædende for alle medlemmer af de fem eller seks fakulteter, og denne procedure varer kun fem minutter. Men det er naturligvis helt anderledes, når man ser *Rector magnificus* helt tæt på med sine egne øjne og personligt trykker hans hånd.

levende. Et overbevisende foredrag – skønt Schweitzer overraskende nok talte på fransk,² og det med en usædvanlig elsassisk accent.

En tredje stor oplevelse: Da tronfølgerinden Prinsesse Margrethe hørte sin første forelæsning på Universitetet, nemlig hos den berømte Alf Ross, professor i retsteori, folkeret og strafferet, var jeg til stede blandt tilhørerne.³ Selfølgelig hørte jeg mange andre forelæsninger hos kendte professorer og lektorer, især hos retshistorikeren Stig Iuul. At Iuul nogle år før havde overstået en alvorlig lidelse af polio-sygdom kunne man ikke mærke på ham. Til det juridiske laboratorium fik jeg fri adgang med udlevering af nøglen – et forbavsende tillidsbevis.

Hermed forklarede jeg i kort sammenfatning, hvorfor jeg forstår og taler en smule dansk. Det temmeligt korte opholdt som udvekslingsstudent ved Københavns Universitet prægede vedvarende mit liv. En måneds fri bolig i Københavns studenterhjem og de trehundrede Deutsche Mark lommepenge fra den tyske side var en udmærket pengeanbringelse; den indbragte rigelige renter – for årtier.

I dag glæder jeg mig altid, når jeg i Tyskland blandt turisterne hører en dansk stemme. Det er også en særlig feriefornøjelse at praktisere sproget i løbet af vores traditionelle opholdt i et dansk sommerhus ved Kattégatt. Desuden er dansk for tyskere let at lære; skønt de fleste tyskere desværre ved det ikke.

Hvornår kommer nu endelig Ditlev Tamm ind i billedet? Ditlev er præcist ti år yngre end mig. Så han måtte vente en smule. Han studerede blandt andet romerretten i Freiburg. Regelmæssigt besøgte han senere den tyske Rechtshistorikertag. Ved en sådan anledning fik jeg at vide, at han var i færd med at skrive et grundrids af romerretten. Før det blev trykt gav han mig lov til at læse hele manuskriptet igennem. Derved lærte vi begge gensidig af hinanden. Derefter fik jeg hans venlige indbydelse om at lære og forske to måneder som gæsteprofessor ved hans institut i København. Nogle år senere gentoges indbydelsen om at undervise i grundprincipperne af den europæiske retsudvikling for danske ph.d.-studenter.

Man ved jo at Ditlev elsker det at klæde sig på en lidt opsigtsvækkende måde. Så man vel ikke hans fødder undertiden iført i knaldrøde sko? Hans 45. fødselsdag skulle selvfølgelig fejres på tilsvarende måde. Tilfældigvis var jeg til stede i løbet af mit første opholdt som gæsteprofessor i København. Han spurgte, om jeg havde min smoking med. Men den havde

² Troede Schweitzer, at danskere i året 1959 forstod fransk bedre end tysk? Muligvis regnede han med visse ressentimenter overfor Tyskland, knap 15 år efter krigen. Jeg på min side oplevede overhoved ingen spor i befolkningen af modvilje mod Tyskland. Om eftermiddagen af den samme dag hørte jeg endnu engang Schweitzers tale i oversættelse i radioen.

³ Ross beskrev retsordenen som funktionen af et retsmaskineri. Denne realistiske opfattelse syntes jeg som ung student dog alt for mekanistisk og for lidt idealistisk. Efter min mening består retsordenen først og fremmest af en række verdier, der skulle realiseres.

jeg naturligvis ikke medbragt i kufferten, under mange nødvendige bøger. Så spurgte Ditlev ydeligere: ”Har du i det mindste sorte benklæder med?” Jo, de havde jeg heldigvis. ”Så kan du bære jakken fra min gamle smoking!” (Til denne anledning havde Ditlev altså købt en ny smoking.) Hans gamle smokingjakke passede mig nogenlunde (skønt ærmene var måske lidt korte). Så kunne fødselsdagsfesten finde sted i Svanemøllealle 13 på en vældig stilfuld manér. Sammen med hans døtre Beatriz og Constanza dansede vi alle *lancier*, en slags kvadrille. Som dansemester fungerede lektoren i kirkeret Jens Ulf Jørgensen, som gav kommandoerne; og alle gæster morede sig i fryd og gammen.

Det er desuden vel ikke almindeligt kendt, at Ditlev er en udmærket køkkenmester. Engang i sit sommerhus tilberedede han helt alene i køkkenet de dejligste frugter fra havet. Ved denne lejlighed fik jeg at vide, at det danske ord ’krabbe’ på tysk betyder Krebs; for tysk ’Krabbe’ derimod siger man på dansk rejer; mens den fiskende fugl på tysk nævnt ’Reiher’ på dansk er en hejre.

Som romanist, der forstår dansk, er jeg sikkert en sjælden fugl. Dermed gengiver jeg karakterisering af Gudmund Sandvik fra Oslo i vores brevveksling mange år siden. Som sådan en sjælden fugl var det nærliggende for mig, da jeg fik indbydelsen af Helle Vogt til at bidrage noget til den *hommage* for Ditlev, at skrive et sammenfattende overblik over den skandinaviske litteratur om romerretten. Under udarbejdelsen lærte jeg for eksempel, at det danske ord ’forpagter’ ikke betyder den tyske *Verpächter* som man skulle tro, men i stedet betyder det *Pächter*, det vil sige modparten, mens tysk ’*Verpächter*’ på dansk er *bortforpagter*: igen en mulig kilde for misforståelse og forveksling. – Samarbejdet med chefredaktøren Helle Vogt var meget behageligt. Engang var jeg i tvivl om forfatteren Viggo Bentzon var dansk eller norsk; fordi det jo er bekendt at professorer ved Oslos (eller tidligere Christianias) Universitet i et langt tidsrum skrev på dansk. Helle Vogt svarede per e-mail: ”Bentzon var pæredansk”. Derpå spurgte jeg: ”Hvad betyder pæredansk?” Helle skrev tilbage: ”Pæredansk betyder, at man helt igennem er dansk. Men jeg ved ikke, hvorfra udtrykket er kommet ind i det danske sprog.” Nu kunde jeg hjælpe med Politikens Nudansk Ordbog. Der læses: ”pæredansk (i betydningen af ærkedansk), er vistnok en spøgelig omdannelse af puredansk; derefter kommer Pærekøbing, fingeret navn på en lille dansk by, der står som indbegrebet af noget provincielt.” – ”Tak for forklaringen, svarede nu Helle, jeg har Nudansk Ordbog liggende på bordet, men tænkte ikke på at slå den op.”

Så kommer jeg endelig til mit egentlige emne, nemlig Ditlev Tamms udstråling til Tyskland. Hos tyske retshistorikere er hans navn meget bekendt. Bekendt er han på grund af sine tre positive personlige egenskaber: Han rejser gerne, han er som allerede nævnt vældig

polyglott, og han er en fortrinlig foredragsholder. Sin rejselyst beviser han blandt andet ved regelmæssige besøg ved de tyske Rechtshistorikertage. Han gav også udmærkede forelæsninger for eksempel i Køln for studenterne over romerretten i Danmark og den danske retsudvikling. I anledningen af min Emeritierung i året 2001 kom han til min store glæde igen til Køln og overbragte hilsener fra den skandinaviske side.⁴ Blandt flere *laudationes* af udenlandske kollegaer syntes man særligt godt om Ditlevs tale.

Der er så mange skrifter fra hans hånd, at de kan danne et selvstændigt bibliotek. Han er forfatter af flere monografier, udgaver af adskillige samleværker og skrev umådelig mange afhandlinger over de forskelligste rets- og kulturhistoriske emner. Jeg nævner kun nogle af hans bidrag skrevet på tysk. Over retsudviklingen i Danmark findes den grundlæggende beskrivelse i Helmut Coings *Handbuch der Quellen und Literatur der neueren Privatrechtsgeschichte* (1987); en kort sammenfatning heraf i den nye udgave af *Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte* (2006). I Michael Stolleis' biografisk leksikon over juristerne tegnede Tamm korte portrætter af danske forfattere, fra Ludvig Holberg over Peder Kofold Ancher, Anders Sandøe Ørsted (Tamms yndlingsjurist) og Kolderup-Rosenvinge til Alf Ross og Frederik Vinding Kruse.⁵ I særdeleshed er der flere nævneværdige afhandlinger i Festskrifter til tysktalende retshistorikere som Karl von Amira (1999), Josef Georg Wolf (2000),⁶ Clausdieter Schott (2001) og Gernot Kocher (2006). I det mig tilegnede Festskrift *Status familiae* (2001), udgivet af Hans Georg Knothe (jeg glæder mig, at han er sammen med hans kone Stefanie blandt tilhørere til stede) skrev Ditlev den meget passende artikel ”Vom protestantischen Eherecht zum *matrimonium liberum*: Ehescheidung durch Bewilligung in Dänemark und Norwegen” – et særlig skandinavisk emne. Ofte citerer jeg begyndelsen af Ditlevs artikel ”Patriotisk retshistorie og national identitet” (på tysk i Festskrift til Sten Gagnér, også publiceret på dansk i *Ugeskrift for retsvæsen* 1991). De to indledende sætninger lyder: ”Enhver nation har sin ret – men retten behøver ikke at være national. Det er et fra retshistorien velkendt fænomen, at fremmed ret kan reciperes.” I denne artikel beviste Ditlev, at retshistorikere kan være gode sammenligner af retsordener, og at den danske retsorden ikke er så enestående, som man troede i tidligere århundrede.

⁴ Trykt som: DITLEV TAMM, Andreas Wacke und Dänemark, i: *Orbis Iuris Romani [OIR]*, Journal of Ancient Law Studies 13 (Tranava 2009), Special Edition: Homagium Iuris. Festreden für Andreas Wacke (ed. Peter Blaho) 57 f.

⁵ I STOLLEIS' samling mangler JULIUS LASSEN (1847-1923), han „var nok den i Norden mest ansete danske jurist“: så TAMM/DÜBECK/SLOTTVED, *Juraen på Københavns Universitet 1479-2005* (2005) 288.

⁶ D. TAMM, *Unus Iure consultus lectionem institutionem imperialium preleget*. Römisches Recht an der Universität Kopenhagen, in: *Quaestiones Iuris*, Festschrift J. G. Wolf (Berlin 2000). Denne afhandling mangler i Tamms skriftefortegnelse.

Fra hans mange værdifulde kulturhistoriske betragninger vil jeg kun fremhæve sammenligningen mellem Østersøen og Middelhavet.⁷ Da jeg læste artiklen i jubilæumsbindet for Københavns Juridiske Fakultet for første gang, skrev jeg under den med blyant som kommentar kun to ord: ”bravo, Ditlev!”

Vores svejtsiske kollega Pio Caroni skrev en kendt bog med titlen ”Die Einsamkeit des Rechtshistorikers” (2005). I store retsfakulteter med tolv, tyve eller mere professorer for den gældende ret er en retshistoriker virkelig en raritet. Så er det forståeligt at somme retshistoriker føler sig isolerede. Ensomme betingelser finder retshistorikeren specielt i et lille land som Danmark med få universiteter og lærestole for deres fag. Imidlertid har man aldeles ikke indtrykket at Ditlev føler sig ensom. Det hænger sammen med hans humor og med hans usædvanlige kontaktevne. Ditlev leer meget gerne, og han har mange venner såvel i Danmark som i udlandet. Mere end tres deltog med deres bidrag til hans hyldebind, og litlen *Liber amicorum* henviser på den store kreds af hans venner.

Så er der motiver nok om at beundre, jo, til at misunde Ditlev. Misunde også derfor, fordi han ikke skal undervise og eksaminere den gældende ret. Tyske retshistorikere ofte lider og stønner under deres store forpligtelser i den positive ret. Tamm behøver det ikke. På den anden side kender han udmærket den danske og europæiske retshistorie i alle sine forgreninger, fra privatretten over strafferetten til stats- og forvaltningsretten. Desuden behersker han naturligvis den positive danske og nordiske ret på samme måde. Som enkelthed vil jeg fremhæve hans tidlige studie fra 1988 over ”Retshistoriske indslag i afhandlinger med andet primært sigte”.⁸ Dette emne skulle studeres og uddybes i alle lande. Den såkaldte indledningshistorie i tidligere doktordisputater over problemer i den gældende ret blev fra den professionelle retshistorikers side ofte ringeagtet. Sådanne indledningshistorier er sikkert ofte ikke på højde med den nyeste Stand der Forschung. Men den skærper i hvert fald bevidstheden om, hvor gammel et retsinstitut er. Det retshistoriske argument hører til den klassiske kanon af de fire fortolkningsmetoder. I nogle tilfælde kan retshistoriske betragtninger desuden bidrage til bedre løsninger af vor tids positive ret. I hvilken omfang sådanne historiske argumenter er nyttig, løfterig og frugtbringende, burde systematisk udforskes.⁹

Så kan vi til slutning ønske Danmarks folk og stat til lykke med, at der er sådan en enestående retshistoriker med en uovertruffen stærk udstråling som Ditlev Tamm, såvel faglig

⁷ Først i: *Suum cuique*. Retsvidenskabelige afhandlinger. Københavns Universitet 1991 73-85; derefter i: HENRIK STEVNSBORG og DITLEV TAMM (red.), Med lov skal land bygges II. Retshistoriske afhandlinger (1997) 73-85.

⁸ Trykt i TAMM (udg.), Med lov skal land bygges og andre retshistoriske afhandlinger (I, 1989) 530-532.

⁹ Nogle anvendelses tilfælde beskrev jeg eksempelvis i: ANDREAS WACKE, ”Denkumögliches” ermöglichen als Devise praktischer Jurisprudenz, i: *Orbis Iuris Romani [OIR]* (nt. 4) 65 ff., 68 ff.

som personlig. Kære Ditlev: jeg håber på en fortsat beståen af vores venskab og vores samarbejde også i fremtiden!